

w numerze:

4 | Ulica Żydowska

Historia

13 | Tamara Włodarczyk
*Społeczność żydowska
w Żarach w latach 1945-1989
Na skraju osiedla
żydowskiego na Dolnym Śląsku*

Kultura

18 | Rafał Dajbor
*Wspomnienie
o Kurcie Weberze (1928-2015)
Wybitny operator filmowy i reżyser*

Dziedzictwo

20 | Piotr Piluk
*Ślady obecności Żydów w Radomsku
Współczesny wizerunek miasta*

Wydarzenia

24 | Jarosław Bałcewicz
*XVI Bałtyckie Dni Kultury Żydowskiej
Wieloletnia inicjatywa TSKŻ w Gdańsku*

Historia

27 | Anna Gruźlewska
*Żydzi w Żąbkowicach Śląskich
w XIX i XX wieku
Powstanie, rozwój i unicestwienie wspólnoty*

Zapowiedź

32 | Sandra Zagajna
*Dawny plac targowy na nowo
zatętni żydowskim życiem
XII Festiwal Warszawa Singera*

Drodzy Czytelnicy,

letnie miesiące sprzyjają różnym podróżom, zatem bieżący numer przynosi szereg wiadomości z różnych stron Polski, stanowiąc swoisty rodzaj podróży po naszym kraju nie wymagającej wstawania z fotela podczas lektury. W roku 2015 przypada jubileusz 65-lecia działalności Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce, dlatego w tym i najbliższych wydaniach więcej uwagi poświęcimy tematyce naszej organizacji. W lipcowym numerze polecamy uwadze Czytelników artykuł Tamary Włodarczyk, która pisze o niedużym mieście w województwie lubuskim – Żarach. Pomimo tego, że mieszka tam bardzo mała społeczność żydowska, to TSKŻ nadal ma tam swój oddział. Warto przyrzeć się bliżej jego historii oraz relacjom z najbliższym otoczeniem, a także poznać najważniejszych działaczy. Z kolei Anna Gruźlewska przywołuje fakty z przeszłości wspólnoty niemieckich Żydów, mieszkających niegdyś w Żąbkowicach Śląskich. Do dziś pozostało po nich bardzo niewiele, a badanie tej dawnej społeczności przynosi szereg znaków zapytania. Rok temu miała miejsce inauguracja nietypowego projektu – Pierwszego w Europie Żydowskiego Muzeum pod Otwartym Niebem w Radomsku. Jego inicjatorką była Rachel Lea Kesselman – przewodnicząca Stowarzyszenia „Yiddele Memory”, której przodkowie pochodzą właśnie z tego miasta. Jak wygląda żydowskie dziedzictwo kulturowe Radomska i jak funkcjonuje projekt upamiętniający radomszczańskich Żydów? O tym na kolejnych stronach.

Niedawno zmarł wybitny polski operator filmowy i reżyser, Kurt Weber. Jego sylwetkę kreśli Rafał Dajbor, przybliżając najważniejsze twórcze osiągnięcia artysty. Pozostając w kręgu spraw związanych z kulturą, Jarosław Bałcewicz relacjonuje przebieg tegorocznych Bałtyckich Dni Kultury Żydowskiej w Gdańsku, które odbyły się już po raz szesnasty. Na podkreślenie zasługuje fakt, że jest to wieloletnie i konsekwentne działanie gdańskiego oddziału TSKŻ. Pod koniec sierpnia odbędzie się także Festiwal Kultury Żydowskiej Warszawa Singera. Będzie to jego dwunasta edycja. O szczegółach festiwalowych wydarzeń pisze Sandra Zagajna, zachęcając do udziału w nich.

A na Ulicy Żydowskiej, tradycyjnie, znajduje się przegląd informacji z różnych miast, gdzie TSKŻ aktywnie włącza się w nurt życia kulturalnego i społecznego, współpracując z polskimi instytucjami.

Życzymy zajmującej lektury.

SŁOWO ŻYDOWSKIE

www.slowozydowskie.pl

REDAKCJA
pl. Grzybowski 12/16
00-104 Warszawa
tel.: +48 22 620 05 49
e-mail: slowo@tskz.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY
Artur Hofman – redaktor naczelny
Edward Odoner – sekretarz redakcji
Piotr Piluk – redaktor działu polskiego
Jacob Weitzner – redaktor działu jidysz
Krzysztof Ciotucha – skład graficzny

WYDAWCA
Zarząd Główny
Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego
Żydów w Polsce

Zrealizowano dzięki dotacji
Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji.
Nakład 1000 egz.

Radomsko

Rachel Lea Kesselman – przewodnicząca Stowarzyszenia „Yiddele Memory”, które stworzyło w tym mieście Pierwsze w Europie Żydowskie Muzeum pod Gołym Niebem w Radomsku, udzielała wywiadu lokalnej telewizji podczas obchodów pierwszej rocznicy powstania tego projektu.
Fot. Piotr Piluk

Pierwsza rocznica Pierwszego w Europie Żydowskiego Muzeum pod Otwartym Niebem w Radomsku

Rok temu Rachel Lea Kesselman z Francji zainaugurowała szczególny projekt służący zachowaniu pamięci – Pierwsze w Europie Żydowskie Muzeum pod Otwartym Niebem w Radomsku. Po roku, 8 lipca 2015, inicjatorka będąca przewodniczącą Stowarzyszenia Yiddele Memory, wraz z grupą osób wspierających jej pomysł i przyjaciółmi zorganizowała uroczystość w radomszczańskim Hotelu Zameczek. Przybyło na nią kilkadziesiąt osób reprezentujących lokalne środowisko i władze oraz goście z innych miast Polski i zagranicy. W programie uroczystości znalazły się przemówienia, wspólny spacer po Radomsku i wizyta na cmentarzu żydowskim. Lea Kesselman po raz kolejny zaprezentowała w ten sposób swoje spojrzenie na to miasto, które niegdyś zamieszkiwała liczna grupa Żydów. Inicjatorka projektu jest córką ocalałego z Zagłady Henryka Kesselmanna (1921-2001) pochodzącego z Radomska, a po wojnie mieszkającego we Francji. Stąd jej osobiste podejście do miasta, w którym niegdyś mieszkała jej przodkowie.

Na popołudniową uroczystość w związku z pierwszą rocznicą projektu do Hotelu Zameczek przybyli: Michael Schudrich – Naczelny Rabin Polski, Stanislas Pierret – dyrektor Instytutu

Radomsko Tablica przy jednej z kamienic w Rynku, w której mieszkał José Ber Gelbard (1917-1977), minister gospodarki Argentyny w latach 1973-1974 i krewny pomysłodawczyni projektu. Fot. P. Piłuk

Hofmana – przewodniczącego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce, który został odczytany w obecności zebranych. W liście do Lei Kesselman Artur Hofman napisał: „Szanowna Pani, w pierwszą rocznicę powstania Żydowskiego Muzeum pod Otwartym Niebem w Radomsku chciałbym serdecznie pogratulować Pani jako inicjatorki upamiętnienia obecności Żydów w tym mieście, podjęcia tego ważnego tematu i realizacji samego przedsięwzięcia w postaci kilkudziesięciu

Radomsko Inauguracja projektu w lipcu 2014 roku, od lewej: P. B. Salas – ambasador Argentyny w Polsce, F. Gelbard, L. Kesselman – Yiddele Memory, T. Rav Ner – były ambasador Izraela w Polsce, G. Nissenbaum – Fundacja im. Rodziny Nissenbaumów, M. Schudrich – Naczelny Rabin RP, S. Keller – przewodniczący GWŻ w Łodzi. Fot. arch. R. L. Kesselman (Yiddele Memory)

Francuskiego w Polsce i radca ds. współpracy kulturalnej ambasady Francji, Dieter Reinl – attache kulturalny ambasady Niemiec, Sebastian Rejak – pełnomocnik Ministerstwa Spraw Zagranicznych ds. kontaktów z diasporą żydowską, Anna Chipczyńska – przewodnicząca Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie, Wioletta Pal – dyrektor departamentu rozwoju społecznego Urzędu Miasta Radomska. Lea Kesselman odebrała serdeczne gratulacje od Michaela Schudricha, Stanislasa Pierreta oraz Wioletty Pal. Otrzymała także list gratulacyjny od Artura

Radomsko Grupa osób uczestniczących w uroczystości pierwszej rocznicy projektu podczas wizyty w ohelu Rabinowiczów z Leą Kesselman. Fot. P. Piłuk

tablic, mówiących o żydowskiej przeszłości. Doceniam Pani zaangażowanie w budowanie dobrych relacji polsko-żydowskich, szczególnie w tym mieście, gdzie niegdyś istniała duża społeczność żydowska. Przy okazji pragnę również podkreślić fakt, że w okresie powojennym, nieliczni Żydzi przebywający w Radomsku należeli do oddziału naszej organizacji w Częstochowie. Dlatego też Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce jest Pani naturalnym sojusznikiem w dalszych działaniach na rzecz zachowania pamięci o radomszczańskich Żydach. Moje uznanie budzi również udział władz samorządowych Radomska i przedstawicieli lokalnej społeczności, mają-

cej szacunek do wielokulturowej historii miasta. Życzę Pani kolejnych znaczących osiągnięć w utrwalaniu pamięci o polskich Żydach” – zakończył list Artur Hofman. Uczestnicy uroczystości otrzymali także promocyjne egzemplarze „Słowa Żydowskiego”, które spotkało się z ich dużym zainteresowaniem.

Radomsko Podczas spaceru wyznaczonego szlakiem tablic Lea Kesselman opowiadała o związkach swojej rodziny z tym miastem. Fot. P. Piluk

Łącznie na terenie Radomska znajduje się około pięćdziesięciu tablic upamiętniających różne miejsca związane z historią radomszczańskich Żydów: kluby sportowe, stowarzyszenia, domy modlitw i synagogę. Pierwsze w Europie Muzeum Żydowskie pod Gołym Niebem w Radomsku opowiada o losach społeczności żydowskiej, w dużej mierze jednak przez pryzmat doświadczeń rodziny Lea Kesselman. Jeda z tablic wmurowana przed kamienicą stojąca przy Rynku poświęcona jest jej krewnemu. To Jose Ber Gelbard (1917-1977), który był ministrem gospodarki Argentyny w latach 1973-1974. Przodkowie Lei Kesselman krótko po wojnie mieszkali jeszcze w Radomsku, niestety jednak z uwagi na niespokojne czasy rodzina została napadnięta, a niektórzy jej członkowie zamordowani. Dziś na cmentarzu żydowskim, gdzie zostali pochowani, nie ma nawet ich grobów – podkreślała ze smutkiem Lea Kesselman podczas spaceru. Pomimo tych trudnych doświadczeń lubi przyjeżdżać do Polski, zna nawet trochę język i ciągle działa na rzecz zachowania pamięci o polskich Żydach, pomimo tego, że na co dzień mieszka w Nicei. Lokalna społeczność oraz władze mają na ogół życzliwe podejście do jej przedsięwzięcia, ale trzeba odnotować fakt, że niektóre tablice kilkakrotnie zostały zniszczone przez wandalów, a sama idea i realizacja Pierwszego w Europie Żydowskiego Muzeum pod Otwartym Niebem w Radomsku wywołuje u pewnej grupy mieszkańców absurdalny lęk, że Żydzi zaczną odbierać kamienice. Są to jednak zjawiska marginalne, którym nie warto poświęcać więcej uwagi. Zdecydowanie ważniejsza jest inna kwestia, mająca wpływ na przyszłość – wokół projektu Lei Kesselman skupiło się międzynarodowe grono, myślące w sposób otwarty i bez uprzedzeń. Ci właśnie ludzie w pewnym sensie są ambasadorami Radomska i pamięci o radomszczańskich Żydach na zewnątrz, można nawet powiedzieć, że na całym świecie.

Piotr Piluk

Obchody Jom ha Acmaut w Żarach

W dniu 8 czerwca 2015 roku Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce – Oddział w Żarach, przygotowało imprezę z okazji Dnia Niepodległości, czyli 67. rocznicy utworzenia Państwa Izrael. Im-

Żary Koncert zespołu „Jarzębinki” w Żarskim Domu Kultury zorganizowany przez TSKŻ. Fot. Alicja Skowrońska

preza odbyła się w Żarskim Domu Kultury, z którym TSKŻ od dawna współpracuje. Ten szczególny wieczór umilał nam zespół śpiewaczy z Otynia „Jarzębinki”. W repertuarze znalazły się żydowskie piosenki, takie jak „Rebe”, „Cymes”, „Ewenu Szalom Alejchem” i inne, a także polskie przeboje muzyki rozrywkowej. Po imprezie spotkaliśmy się w naszym klubie na kawie, herbatce, były też ciasta. Jako przewodnicząca oddziału TSKŻ i GWŻ miałam przyjemność prowadzić to spotkanie. Wydarzenia te były możliwe dzięki dotacji MAiC.

Alicja Skowrońska

Warszawski „Janusz Korczak Kinder Teater” zaprezentował spektakl „Kuba i Król”

W dniu 24 czerwca 2015 roku w Szkole Podstawowej nr 166 przy ul. Żytniej w Warszawie odbył się spektakl „Kuba i Król” w wykonaniu dziecięcej grupy teatralnej „Janusz Korczak Kinder Teater”, która działa w ramach projektu warszawskiego TSKŻ pod nazwą „Jidysz oczami

Warszawa Spektakl „Kuba i Król” w wykonaniu dzieci z „Janusz Korczak Kinder Teater” działającego przy TSKŻ w SP nr 166. Fot. Aleksandra Król

mi dziecka”. W spektaklu udział wzięli: Kuba, Hania, Ola, Ada, Agata, Julia, Żaneta, Sara i Malwina. Oprócz uczniów, nauczycieli i rodziców, wśród widzów znalazła się Anna Ben Ezra – attache ds kultury Ambasady Izraela. Przedstawienie w SP nr 166 zakończyło pierwszą część tegorocznej edycji projektu „Jidysz oczami dziecka”, która w tym roku odbywa się już po raz piąty. Projekt „Jidysz oczami dziecka” realizowany jest dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji.

Magdalena Borkowska